

שמעתא אליבא דהלכתא

גליון שפ"ג | פרשת שמניו | תשע"ט | קהילת הניכי הישיבות | רמות ב'

פניני הלכה

האם יש חובה לעסוק בדיני חפשי ל' יום קודם החג

א - תניא בפסחים (ו) שואלין ודורשין בהלכות הפסח קודם הפסח ל' יום, רשב"ג אומר שתי שבתות. מאי טעמא דתנא קמא שיהי משה עומד בפסח ראשון ומזהיר על פסח שני שנאמר ויעשו בני ישראל את הפסח ומעודו וכתוב ויהי אנשים אשר היו טמאים

לנפש אדם. ומאידך **תניא** במגילה (ד.ב.) משה תיקן להם לישראל שיהיו שואלין ודורשין בעניניו של יום הלכות פסח בפסח הלכות עצרת בעצרת והלכות חג בחג. ומשמע דאין חיוב לדרוש פסח אלא באותו היום.

ופירשו **התוס'** במגילה (ד. ד"ה מאי אריא) דאע"פ קודם הפסח ל' יום לפניו אפ"ה דורשין בו ביום. וכתב **הרשב"א** (מגילה ס) דנראה מתוך דבריהם דהא דתני אחריתי שואלין בהל' הפסח ל' יום היינו לדרוש בהלכותיו מאותו הזמן, והאי קא מצרכה לדרוש בהלכותיו קודם לו ל' יום, והא דחכא קא מצרכא לחזור ולדרוש בהם פעם שנית בזמנו ממש. וייעוין **ברי"ש** (ד. ברי"ה) דכתב מן הפוסקים והילך התחילו הדרשנים לדרוש ברבים בהל' פסח. וכן בב"ק ק"ג. כתב דבא"ל לשמוע הל' הרגל קודם לרגל ל' יום. ועיי' בסוכה ט. ד"ה ב"ש.

וכיוצא ב **איתא בבה"ג** (הל' פסח) - ומקמי פסחא בתלתין יומי מבעי ליה לישראל למגמר מילי דפסחא ואגמורי אינשי בתייה, דתניא שואלין בהל' הפסח קודם לפסח שלוש יום רשב"ג אומר שתי שבתות. אולם **הרשב"א** גופא כתב - ואני שמעתי דההיא דל' יום לשאל ול' לדרוש, ונפקא מינה לאותה ששינוי ת"ח שואל בענין ומשיב כהלכה, לומר שאינו שואל בעולם אלא בענין הראוי באותו הזמן, וכיון שהוא סמוך ל' יום לפסח הרי נכנס בתוך זמנו של פסח וכל השואל בהם בענין הפסח שואל הוא בענין, וכן נראה לקמן מן התוספתא בריש פ"ג וכו'.

וכיוצא ב **כת' הרשב"א** (מגילה ד) דהא דאמרין דשואלין בהל' הפסח ל' יום קודם הפסח, לא שחיבינן לדרוש כן ברבים, אלא שיש רשות לתלמיד לשאל, והוי שואל כענין. וב' לשונות אלו חלוקים הן בעניניהם, כששואלין ודורשין בהל' הפסח היינו לדרוש בהלכותיו ממש ברבים, ואידך כששואלים בהל' הפסח ל' יום היינו שיש רשות לשאל בבית הועד. ולהכי לא גרסינן ב' דורשין, וליתא בנוסחי דוקנ.

וכדבריהם **איתא ברי"ן** במגילה (ב.) [ויעוין עוד ברי"ן בפסחים (ג) דנראה מלשונו בבי מקומות שם דגרס בגמ' שואלין ודורשין בהל' הפסח קודם לפסח ל' יום, ואפ"ה פירש שם דהיינו דחשיבין ליה שואל כענין, וקיימיל בעלמא (תוספתא דסנהדרין פ"ז ה"ה) בשני תלמידים ששואלים אחד שואל כענין ואחד שואל שאלה כענין שנוקטין לשואל תחילה. ומאידך חזינן בבה"ג דגרסי דגרסי שואלים בהלכות הפסח ואפ"ה מפרש דהיינו דצריך למגמר ההלכות].

ב - והנה הרשב"א (שם) מייית ראייה לדבריו מדברי התוספתא (פ"ג במגילה ה"ב) דאיתא התם - שואלים בהל' הפסח בפסח והלכות עצרת בעצרת הלכות החג בחג בבית הועד שואלים בהלכות הפסח קודם לפסח שלוש יום רשב"ג אומר ב' שבתות. אלמא ההיא דל' יום לשאלת בית הועד היא שנויה.

וכלשון התוספתא איתא גירושלמי (פסחים פ"א). ואכן **בחק יעקב** (פ"י תכ"ט ס"ק א) כתב להעיר על דברי הפוסקים דאיתא מטייתיה לכולהו לשון הירושלמי.

אולם **יעוין בא"ת** (פ"י תכ"ט ס"ק ב) דאחר שהביא דברי החק יעקב, ושכן איתא בתוספתא, כתב דמ"מ נ"ל כיון דבש"ס דילן (מגילה כט.) פסחים ו. סנהדרין ב. ו. (וע"ה.) מייית ברייתא זו בסתם שואלין קודם ל' יום וכו', ולא שלתמיט בתא דוכתא לומר בבית הועד, אלמא דלא טייל הכי לש"ס דילן.

וכיוצא ב **כתב בשו"ת בית דוד** (לרי יודף דא משאלוניק זצ"ל הל' פסח פ"י קל"ד) דמגמ' דילן דקאמר סתמא שואלין בהל' פסח קודם שלוש יום, שמעע דס"ל לגמ' דילן דלא דוקא בבית הועד. [ושכן מובן מדברי הרשב"א דאינו מוכרח דגמ' דילן ס"ל כותספתא ע"ש].

ג - ובטור (רי"ש פ"י תכ"ט) כתב - תניא שואלין [ודורשין] בהלכות הפסח קודם הפסח ל' יום, הלכך ל' יום קודם הפסח חל עליו חובת ביעור.

שמעתא אליבא דהלכתא

האם ראוי שלא לפמוך על מכירת חמץ

א. חמץ שנמכר לעכו"ם. ב. קנין כסף ומשיכה בעכו"ם. ג. קנין חצר. ד. קנין אגב. ה. קנין חליפין. ו. קנין סיטומתא. ז. קנין אודייתא. ח. קנין שטר. ט. הכרעת הפוסקים לענין מכירת חמץ.

א. חמץ שנמכר לעכו"ם

מבואר **בטש"ע** (רס"ה תמח) שחמץ של "נכרי" שעבר עליו הפסח מותר, ושל ישראל אסור אף בהנאה. ועיי"ש (ס"ג גה) **ובמ"ב** (ס"ק כה) שאפ"י ביטל החמץ אלא דלא ביערו אסורו חכמים, ומ"מ אם מכרו או נתנו במתנה גמורה לאינו יהודי, אפ"י שיודע בו שלא יגע בו כלל אלא ישמרנו לו עד לאחר הפסח ויחזור ויתננו לו, מותר. אלא דע"י **במעשה רב** (אות קפא) שהגרי"א לא סמך על המכירה. ומה"ט יש מודקדים שלא למכור חמץ בעין בער פסח בפרט במקום שיש לו חמץ מרובה (שמא לא יבטל יפה ושמא אין המכירה מועילה ומצא עובר על איסור תורה).

והנה הגרי"ח מוולוז'ין **בכתר ראש** (אות קב) כת' דרבו הגרי"א לא היה אוכל אחר הפסח חמץ הנמכר כנהוג מטעם "**שהביטול צריך להיות בלב שלם ואין כולם יכולים לעשות ככה**". מאידך **במעשה רב** הובא ד"אחר הפסח אין ליקח מן השוק מה שאופין מקחו של ישראל, יי"ש ושכר של ישראל, **כי המכירה גרועה**". ובארנו בס"ד **בשמעתא עמיקתא** גליון קל"ז ע"פ הפוסקים דהאי חששא שהביא הכתר ראש דשמא אין המוכר מבטל בלב שלם פירושו דמהאי טעמא יש כאן משום הערמה באיסור תורה וס"ל לגרי"א כשטת הריטב"א שקנסו בהערמה מה"ת. ואולי זהו כוונת המעשה רב שכתב "**שהמכירה גרועה**". אלא דאפשר שלפי המעשה רב הגרי"א חשש שהמכירה גרועה מחמת חסרון בקנינים שעשו עם העכו"ם ע"מ להקנות לו את החמץ. ויש לדון האם בזמננו יש מקום להאי חששא. וראשית כל נדון בקנינים המועילים והנצרכים למכירת חמץ.

ב. קנין חמץ ומשיכה בעכו"ם

יעוין **קנין בע"ז** (עב) דפליגי רבינא ורב אשי האם משיכה או כסף קונים בעכו"ם. ומסקינן שם כרבינא דאמר משיכה קונה בעכו"ם. **ובבכורות** (ג.) מבואר שמח' זה תלויה בפלוגתא ריש לקיש ורב יוחנן **בב"מ** (מז.) האם משיכה קונה בישראל או מעות, דלפי רב יוחנן דמעות קונות מה"ת בישראל (והכמים תקנו משיכה) ממילא גוי קונה מה"ת במשיכה (ואף מדרבנן א"צ קנין נוסף) ולר"ל הוי היפכא.

ודעת רש"י (בכורות יג.) ד"ה רבינא) דמסקנת הש"ס בבכורות דעכו"ם קונה במעות. וכן **בקידושין** (יד.) אמרו דעכו"ם "כל קנינו בכסף". **ורפ"ש** (שם) שכל קנינו של עכו"ם בכסף שלא נאמרה בו משיכה במטלטלין אלא בישראל, ע"כ. ומבואר שס"ל דהלכה כר"ל וממילא עכו"ם קונה בכסף. וכן מוכח דס"ל **לרשב"ם** (ב"ב נד.).

אולם **תוס'** (ב"ב שם ד"ה הואיל, בכורות יג.) ד"ה רב אשי, וקידושין יד. ד"ה הואיל הביאו שיטת ר"ת שדחה שיטת רש"י והרשב"ם דתימה שיהא סתמא דגמרא כר"ל, דלר' יוחנן דאמר בב"מ (שם) דבר תורה מעות קונות דרשין בבכורות (שם) מיד עמיתך בכסף הא לעכו"ם במשיכה וקיי"ל כר' יוחנן לגבי ריש לקיש ועוד דבמס' ע"ז (שם) אמרינן דלכ"ע משיכה בעכו"ם קונה, ע"כ. וכן דעת הרמ"ש (בכורות פ"ב ס"א א ו"ב"מ פ"ד ס"ח) ושכן הוא דעת בעל ההלכות ורב הא.

והגמ"ז משנה וכן הכס"מ (זכיה ספ"א ה"י) הוכיחו דעת הרמ"ם דבין גוי מישראל בין ישראל מגוי קונה במשיכה או בדמים באחד מהן לחוד ובלא שטר. ועיי"ש שהביאו **שהרמב"ן** (הל' בכורות ריש פ"ב) ושאר גאונים נחלקו על הרמב"ם, וס"ל דגוי מישראל אינו קונה מטלטלין בדמים כי אם במשיכה.

ועיי' **ברמ"א** (ח"ו"מ פ"י קצד סס"ג) שכתב שישראל הקונה מטלטלין מעכו"ם, קונה בתנית מעות. וביאר **הסמ"ע** (ס"ק טז) דישראל הקונה מעכו"ם קונה אף בכסף או משיכה כי בכה"ג סמכא דעתו, אולם עכו"ם מישראל לעולם אינו קונה אלא במשיכה. אולם **הש"ך** (ס"ק ד) דחה דבריו דהרי מבואר ביו"ד סימן ש"כ (ס"ע ז), דבין ישראל מגוי ובין גוי מישראל הוא מחי רש"י ור"ת, ולכך כת' דהרמ"א לא בא למעט רק דא"צ שטר במטלטלין כמו בקרקע, אבל משיכה ודאי בעינן לדעת הרבה פוסקים, ע"כ. **והגר"א בניאוורו** (סוף אות יא) כתב שהרמ"א פסק כהרמב"ם הנ"ל, ושדעת רש"י היא שיטה דחווה. ועיי' **בערוה"ש** (ח"ו"מ פ"י קצד) דמה שחששו לרש"י ביו"ד שם היינו משום דאיכא חומרא דקדשים. **והמ"ב** (ס"ק יז ו"ט) כתב אף לענין המוכר חמץ שלכתלה יש לחוש לרש"י ולמכור להם אף בקנין כסף. [ועיי"ש (פ"י רמז ס"ק ב) לענין שביתת בהמתו בשבת שכת' שאם קנה בהמה לאכ"א או מכר לא"י או במשיכה לחוד או בכסף לחוד הוי ספיקא דדינא ואזלינן לחומרא].

נמצא לפי"ז האם קונה החמץ לעכו"ם צריך קנין משיכה, אלא שבאופן משום רביהו החמץ א"א לעשות קנין זה יש לדון באיזה קנין ניתן לעשות ע"מ להקנות החמץ לנכרי.

ג. קנין חצר

והנה לענין קנין חצר מצינו **בבכורות** (ג.) שבזמן הזה שאין בית המקדש קיים מצוה לעשות שותפות עם העכו"ם קודם שיצא הבכור לאויר העולם כדי לפטרו מהבכורה, שלא יבא לידי מכשול ליהנות ממנו וגו' ועבודתה, וכן רב מרי בר רחל היה מקנה האוזן של הבכור בקנין גמור לגוי ע"מ שלא יחול עליו קדושת בכור. **ורפ"ש** גייה לשיטתו לעיל דרב מרי דע לאקנוני קנין גמור ליטול מעות מן העכו"ם להעכו"ם לא קני אלא בכסף. אולם **הרא"ש** (בכורות פ"א ס"א) כתב דכיון שלר"ת משיכה קונה בעכו"ם, ע"מ להסתלק מן הספק צריך העכו"ם למשוך בהמה ויתן גם דמים לקנות האוזן (לצאת אף לדעת רש"י דס"ל דמעות קונות). והמחזור שבכ"ז שיקבל מן העכו"ם פרוטה ויקנה לו המקום שהבהמה עומדת שם ויקנה לו אוזן הבהמה, ע"כ. ובדרך זה כתבו **התוס'** (ע"ז עא. ד"ה רב אשי). וכהר"א"ש פסקו **הטש"ע** (יו"ד פ"י שכ ס"ג ז).

והנה מהר"ש"ם שמעע דלאו משום קנין אגב איתנין עלה, אלא משום קנין חצר, דהא בקנין אגב לא בעינן ציבורי בתוכו. וכן דקדק **החת"ס** (ח"ו"מ רס"ה סו). וכן הוא להדיא **ברי"ו** (חלק אדם וחוה ניכ ח"ב קע"ג, ע"ב).

אולם **הנחלת שבעה** (ס"י ט) הביא בשם **מוהר"ש קאדנבר** בהא דבכור משום קנין אגב איתנין עלה, דהרי אין לנכרי קנין חצר כיון דקנין זה משום שליחות אתרביה ואין שליחות לנכרי. וכתב שם דלפ"ז גם במכירת חמץ יש לנו להזהר למכור לעכו"ם החדר שהחמץ בתוכו וליקח פרוטה חדר ואגבו החמץ, ולא בתורת חצר, וכן מבואר ברי"ו הנ"ל. וקלטו רבותי את דברי, ע"כ. [ועיי' באע"ש ס"ג רמ"ע א) דלדעה זו גם אם עומד בצידו לא מהני דהא באיש חצר לא אתרביא משום יד רק באישה. ואף ברש"י נכת' שם לזון כיון דלאו בת גרושין היא לא אתרביא אצלה משום יד. ועיי' **במקור חיים** (א"ו"ח ס"ה תמח) שעמד בזה. ועיי' **בנחלת שבעה** (שם ד"ה ואגב) **ובנתיבות ונוב"ז** דלהלן].

אבל **הקצות** (ס"י קצד ס"ק א) העמיד הקנין גבי בכור ומכירת חמץ בקנין חצר, ואע"פ שאין שליחות לעכו"ם, לא קשיא דלעולם אין קפידא דבני ברית אלא מצד השליח אבל לא מצד המשלח, וא"כ ודאי יש חצר לעכו"ם, ומצד החצר אין חילוק בין חצר דישראל לחצר דעכו"ם, דחצר אעפ"י שאין בו משום בן ברית, כיון דגבי חצר לא שייך בן ברית וריבתה התורה להיות שליח, א"כ בחצר לעכו"ם מהני שליחות כיון דחצר לא שייך תורת בן ברית, ע"כ. וכן **בעבודת הגרשוני** (סס"י כה) נר' דיש קנין חצר לנכרי לא דקשיא ליה טעמא דמלתא דהא אין להם שליחות.

והנתיבות (פתיחה לס"ה) כתב שדבר זה תלוי במח', לדעת הר"ן דס"ל דחצר קונה מטעם יד, קונה בין במשתמרת בין באינו משתמרת ועומד בצידו, רק במתנה דישראל קונה אפ"י באינו משתמר ואינו עומד בצידו מטעם שליחות, לא קנה גוי הואיל ולית ליה שליחות). ולהר"י"ף והרא"ש דס"ל דחצר קונה מטעם שליחות לא קנה גוי ע"י חצר רק בעומד בצידו דהוא מטעם יד, ועיי"כ. ודעת **הנוב"ז** (א"ו"ח תני ס"ג ד"ה אמנא) דנכרי אם אינו עומד בצד החצר אינו קונה דאין שליחות לנכרי. ולכאורה יש להוכיח דמנהי קנין זה בעכו"ם מהא דאיתא **בבכורות** (ג.) דאילו לא היה קנין לעכו"ם כלל מי"מ כע"פ קנין חצר היה לו, עיי"ש **בפרש"י** (ד"ה כלל). וכן מבואר **בחת"ס** (ח"ו"מ פ"י קדל ד"ה ב"ש"מ) ע"פ הרמב"ם כי לולי ניתנה תורת הקנינים קנין זה היה מועיל, עיי"ש.

ד. קנין אגב

ומשי"כ החלפת שבעה בשם מוהר"ש קאדנבר בשם הר"י דבכור קנין אגב אתינן עלה, עיני בתומים (סי קכג ס"ק יב) שכתב דלא מצנינו בשום דוכתא דקנין אגב ויעיל בעכו"ם, ואליכ למה לא ציווה המתברר להקנות החמץ אגב קרקע. מיהו הקצות בסימן קכ"ג (סי ק"ה) השיג עליו, דהא כבר כתוב קנין אגב בדברי הר"י. וכן נתפשט בכל ישראל במכירת חמץ על קנין אגב קרקע והוא מבוסס ע"י הגאון מוהר"ש קודניבור, ע"כ. ובת"ש (ח"ו"מ רס"ג ס"ה) כתב שכן דעת ה"המב" (מלפחות פסחים ט: ברי"ק), והביאו הפת"ש (ח"ו"מ סי קכג ס"ק א). וכן נקטו ה"ט"ו ביו"ד (שם ס"ק ז) והלבושי שרד (שם) הובא בפת"ש (יו"ד שם ס"ק ט) לענין בכור דלעולם מקנה עיני קנין אגב.

אלא הקצות גופא בסימן קצ"ד (סי ק"ה) כת' דלעולם יש לגנום בזה לפי מש"כ התוס' (ב"ק יב. ד"ה אגב) והרא"ש (שם סי יד) דקנין אגב אינו אלא מדברנן, וקרא ד"ויתן להם ערים משכונות" אינו אלא אשכנז, ולפי מש"כ ר"י (חלק חוה תניב סיב כ"ב תורה קפא, ע"ה) הובא בב"י באה"ע סימן כ"ח (ד"ה חוה תניב) דקנין דרבנן לא מועיל לדאי, א"כ בקדושת בכור דהוא איסור תורה אינו פקע ע"י קנין דרבנן, ואפי' לפי מש"כ הב"י שם דכיון שתקנו חכמים שיהיה קונה ה"ל קידושי תורה, אכתי יש לחוש לדעת העיר שושן (סי ס' אות כה) וה"טמ"ע (שם ס"ק א) שכת' דלמ"ד מכירת שטרות דרבנן עכו"ם אינו קונה בתקנתא דרבנן, וא"כ בקנין אגב קרקע דאינו אלא מדברנן אפשר דעכו"ם אינו קונה, ע"כ. ועיי"ש שמסיק דמשום קנין חצר אתינן עלה. ועי' בכסף הקדשים (רס"ה) שכתב דאולי בגוי לא שייך מטלטלי אגב קרקע בעכו"ם ואף מטעם דינא דלמכותא לא מהני ליה דסגנון אגב לא שייך בדי"ד בדרכי משפטם, ע"כ.

[נהיה דקנין הקצות דקנין דרבנן לא מועיל לדאי אף לענין מכירת חמץ, עי' בת"ש (א"ו"ח ס"ק יז) דלכו"ע קנין דרבנן בחמץ מועיל מה"י, דהרי טעם הסוברים קנין דרבנן לא יועיל לקדושי דאי' וכדו' היינו משום דהפקר ב"ד אינו אלא להפקירו מיד המקנה ולא להקנותו לקונה, אבל בחמץ סגי לן בהפקר, ע"כ. ומשי"כ הקצות דתקנתא דרבנן א"כ בעכו"ם, ועי' בש"ד (סי ס' ס"ק פה) שכת' דאפי' בדברנן אזה העכו"ם, דכל דתקון רבנן כעין דאי' תקון. והנתיבות (סי ק"ה ב"ה) כתב דבכל מקום שביניהם הוי קנין ובדינינו הוי קנין דרבנן, לגוי הוי ג"כ קנין. ועי' בקצות (שם ס"ק לה) ובמש"כ בזה ב"ד בגליון שני"ז].

ה. קנין חליפין

ולענין קנין חליפין יעוי' בתוס' (בבב"ב יג. ד"ה אומא) שהביאו ראה שקנין זה מועיל בעכו"ם. וכן דעת ר"ת בקידושין (ג. תד"ה ואשה). והש"ך חו"מ סי קכ"ג (סי ק"ה) יצא לדחות ראיית התוס', ומשמע דס"ל דלא כר"ת, אבל הנתיבות (שם) כתב שהש"ך מסתפק בדבר. והקצות (סי קפא ס"ק א) נקט בדעת הש"ך דס"ל דלא מהני חליפין לעכו"ם, אולם דחה ראיית הש"ך ומסיק דודאי דעכו"ם נמי איתיה בתורת חליפין, עיי"ש. והמ"ב (סי ק"ה ו' ס"ק יט) הביא דעה זו ושוב כתב דיש מפקקים על זה.

ו. קנין סיטומתא

ועי' בכסף הקדשים (רס"ה) שכתב דצ"ע אם סיטומתא שייך בנכרים. אולם הנתיבות (סי קצד ביאורים ס"ק ח' ח"ו"מ ס"ק יג) כתב דכיון דנהגו הגוים להקנות בדינים דה"ל קנין סיטומתא. והפמ"ג (א"ו"ח סי' תמח א"י"א ס"ק ד) צידד שא"כ קנה מעכו"ם בכסף, אם נהגו הסוחרים לתת מעות שלא גמר מקח חשיב קנין. והביאו הר"מ (שם ס"ק יט). ועי' עוד בפת"ש (יו"ד סי' שכ ס"ק ד).

ז. קנין ארדיטא

הקצות (סי קד ס"ק ה) כת' דלצורך מכירת חמץ לעכו"ם י"ל דמועיל קנין אודייתא שיתכונן שיתכונן תמיד ידי תעיד עלי שמכרתי את כל החמץ בלפני באופן המועיל (או שיאמר כן בעל פה ובפני שני עדים כשרים), וכיון שמועיל שומכר באופן המועיל קנה העכו"ם אפי"י ששניהן יודעין שאינו כן, דאודייתא הוי קנין דלא ה"ט"ו (יו"ד סי' קסח ס"ק ד) דס"ל דאין זה קנין אלא התחייבות וע"כ לדעתו אינו מועיל לאפקעי איסור, ע"כ. וכ"כ החממת שלמה (למחבר רס"ק קצד) דאודייתא הוי קנין אלא שבדבר שאינו ברשותו או חב לאחריני לא מהני. אלא דעי' בסי' תמ"ח בנ"ו"כ ובמה"ש שלא הביאו קנין אגב ולענין מכירת חמץ. ומשמע דס"ל כה"ט"ו דאין זה קנין אלא התחייבות. (ומשי"כ הקצות דבעינן עדים, עי' בנתיבות (סי מ) דס"ל דא"צ].

ח. קנין שטר

והנה ע"מ למכור הקרקע לצורך קנין אגב או חצר (ובא"ר משכירים הקרקע משום איסור לא תחנם, עי' מש"כ בזה ב"ד בשמעתא עמיקתא גליון י"ד) בעינן שטר כמבואר בשו"ע (ח"ו"מ סי' קצד ס"ס א) שהעכו"ם אינו קונה קרקע מישראל לא בחזקה ולא בכסף, אלא בשטר (או תננית הכסף (וישראל הקונה מעכו"ם), הרי הוא כעכו"ם ואינו קונה אלא בשטר). ועי' בב"ח ובמ"א (סי' תמח ס"ק ז) דאם יש לו חמץ הרבה וא"א לו להוציא מביטו ימכור לו גם החדר והוי כמו שומכר לו חוץ לביתו וקנין החדר הוא בכסף עם שטר. וכן נקט המ"ב (שם ס"ק יב וס"ק יט), ועיי"ש שבשכירות די בכסף בלבד ואפי' אם אין הנכרי נתן לו כל הכסף רק איזה זהובים סגי, ויתנה עמו הישראל שיקנה בזה הכסף החדר והחמץ ושאר הכסף יזוקף עליו במלוה. (ועיי"ש ס"ק יב) עוד שכת' שצריך למסור לו מפתח החדר ששונה בו החמץ כדי שיוכל להכנס ושעה שיצרה וליטול את חמצו שנמכר. ועכ"פ יאמר לו הישראל בכל עת שתרצה תוכל ליקח המפתח מחדרך ולהכנס בו ליטול את חמצך).

ואולם לצורך מכירת החמץ עצמו לא מהני קנין שטר, מפני שזקוק שטר לא מהני במטלטלי כמבואר בר"ב"א (ח"ו"מ סי' תתצא) ובמנ"ח משנה (ג' ב"ה פ"ה ח"ו"מ). וכן נקט המהר"ט (ח"ו"מ סי' ר"ט) ועוד פוסקים הובאו בבה"ט"ו (מ"ד תנ"י סי' קפא אות א'). ועי' בבי"ב (סי' ה) שאף בשטר ערכאות אין מטלטלין נקנים. וכן נקטו הרד"ב (ח"ו"מ סי' רכ"ה) והכהנ"ג (שם אות ג.) ומ"מ כ"ה הרד"ב (ח"ו"מ סי' תפ"ה) שאם נהגו באותו מקום לקנות מטלטלין בשטרות הולכים אחר המנהג. והביאו הכנה"ג (שם אות א.). ועי' במנה"ל (ח"ו"מ סי' לו ותי"ד סי' קה ח"ו"מ כ"ה) שהאר"י להביא מהפוסקים ששטר המכירה בעיקר אינו אלא שטר ראה דשטר אינו קונה במטלטלין ולא נכתב בשטר קנין, וא"צ חתימת עדים אלא חתימת המוכר בלבד.

ט. הכרעת הפוסקים לענין מכירת חמץ

ולמעשה כתב המ"א (סי ק"ד) דצריך להקנות לו בכסף ובמשיכה או בחקנאת מקום. וההת"ס (א"ו"ח סי' ק"ג ד"ה ועיי"ה) כת' דמכור החמץ בנתיב כסף ומשיכה לביתו והאחריות על הלוקח, ושוב א"כ יכול הישראל לקבל עליו אחריות חמצו של גוי בביתו של גוי, ושום חמץ דמי שוויו שלא יהא אונאה בטבול מקח, ואם א"א להוציא החמץ מביטו של ישראל הרי משכיר לגוי חדרו על ט' או י"ב ימים ומכור החמץ אגב שכירות קרקע בשטר, ע"כ.

וכתב המ"ב (סי ק"ה) דלכתחלה בודאי צריך להקנות בקנין שהוא לכו"ע, דהיינו בכסף ובמשיכה ביחד, מאחר שנוגע באיסור דאי' דבל ראה, ועכ"פ במשיכה בלבד דיוצא בזה ג"כ עכ"פ לרוב הפוסקים. ועיי"ש (סי ט) שאם החמץ מרובה וא"א למשוך החמץ כולו וכ"א אין החמץ כאן שיכול העכו"ם למושכו אלא הוא בעיר אחרת וכדו', יש להקנות לנכרי בשאר קנינים, כגון סיטומתא, או ע"י אגב דהיינו שימכור לנכרי קרקע או חדר או באגבן יאמר לו קני החמץ שיש לי במקום הקרקע או בכל מקום שהוא, דבקנין אגב קונה אפילו אינן צבורין כאן, והקרקע נקנית לנכרי בכסף עם שטר, ובשכירות די בכסף בלבד, ואפילו אם אין הנכרי נתן לו כל הכסף רק איזה זהובים סגי ויתנה עמו הישראל שיקנה בזה החדר והחמץ ושאר הכסף יזוקף עליו במלוה, ע"כ. ועיי"ש (סי יז) שבדיעבד אף אם לא מכר אלא בכסף בלבד או שזכר בא' משארי קנינים שהזכרנו ועבר עליו הפסח מותר. [ועי' באג"מ (א"ו"ח ח"ו"מ ס"ק ק) שכת' שהעכו"ם יתן פרוטה כנגד כל שטר הרשאה שמוסרים לו או לפחות פרוטה כנגד עליו ואם מהמטבע הקטנה שבמדינה (אפילו שהיא יתרה מפרוטתו)]. והנה מבואר מהמ"ב דלמחר גונא מקילתין שלא לעשות משיכה, כשהחמץ מרובה או שאין החמץ לפנינו, ומשמע אפילו אינו הרבה. ולפי"ז נמצא דמקילתין דבבר אף במקום דליכא הפסי"מ אלא שלא ניתן לעשות משיכה מחמת טרחא או מחמת שאינו לפנינו. וכן מבואר בגר"מ (שם אות יא) שהוא מקור דברי המ"ב.

ולפי"ז כיון שאנשים לא בקיאים בעניני קנינים, עליהם לנתות הב"ד כשליחים למכירה (ומנהג ב"ד לעשות הקנינים ה"ל לצורך המכירה), ומחמת שהחמץ אינו לפנינו אין לחוש משום שטרות קנין משיכה ושרי למוכרו על ידיהם. וכן הוא המנהג. ועי' במ"ב (סי ק"ה) שיהביא מהפוסקים דבעינן שהחמץ יצא מביטו, וזה בזמננו גם לא ניתן לעשות מטעם הניל, ומי"מ מבואר שם (שם אות ג) על המקום מהני וכן נהגים בהמ"ק. ועי' עוד באג"מ (שם אות יא) שהא"ר ע"ה (א"ו"ח ח"ו"מ סי' קמה) (א"ו"ח ח"ו"מ סי' לח) כתב אלא שיש מהדרים שלא למכור שום חמץ עכ"פ כשהוא בעין כי חשש בזה, ולפי הניל י"ל דהא דלמ"ד דהמכירה גרועה אפשר שסבר כן כי בדי"כ לא עושים עם העכו"ם קנין משיכה. ומי"מ דעת הגר"ש זצ"ל (הלבוש פ"ו אות ט) דאין להורות כן לרבים שלא יבואו לערער על המכירה. אולם לקנות לאחר הפסח ממי שכבר מכר קיל טפי, דאף למחמירי רק משום קנסא אתינן קנין, וכן פסק באור לציון (ח"ו"מ פ"ט אות ח').

מסקנא דיינא

א' חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח מותר, ושל ישראל איסור אף בהנאה, ואם מכר או נתנו במתנה גמורה לנכרי, אפי' שיועד עליו שישמרנו לו עד לאחר הפסח ויחזור ויתננו לו ב' מותר. א' כשהמקנה החמץ לעכו"ם לכתחלה צריך לעשות כן בקנין גמור לכל הדעות דהיינו בכסף ובמשיכה ועכ"פ במשיכה בלבד. ג' אם החמץ מרובה וא"א למשוך החמץ כולו, וכן אם אין החמץ כאן שיכול העכו"ם למושכו, יש לו להקנותו לנכרי בשאר קנינים, כגון סיטומתא, או ע"י אגב דהיינו שימכור לנכרי קרקע או חדר או באגבן יאמר לו קני החמץ שיש לי במקום הקרקע או בכל מקום שהוא (והקרקע נקנית לנכרי בכסף עם שטר ובשכירות די בכסף בלבד). ד' כיון שאנשים לא בקיאים בענינים עליהם לנתות ב"ד להשליח למכירה, וכיון שאי אפשר באופן זה למשוך החמץ יש לדמוך על שאר הקנינים (וכן הדין ליחיד המוכר ריבוי חמץ). וכן הוא המנהג. ה' בדיעבד אף אם לא מכר אלא בכסף בלבד או שמכר באחד משארי קנינים הניל ועבר הפסח החמץ מותר. ו' הר"מ נהג להחמיר שלא לסמוך על מכירת חמץ, ועל כן יש להזהר שלא לסמוך על המכירה, אלא מעבירים חמצם בערב ו' הר"מ נהג להחמיר שלא לסמוך על מכירת חמץ, ועל כן יש להזהר שלא לסמוך על המכירה, אלא מעבירים חמצם בערב (ובר"ש במקום שיש חמץ מרובה שיש מקום לחוש שלא יבטל יפה ושאינו המכירה מועילה כיון שאין העכו"ם מושך החמץ ומנצא עובר על כל יראה ובל נמצא). ומי"מ אין להורות כן לרבים שלא יבואו לערער על המכירה, אולם לקנות לאחר הפסח ממי שכבר מכר קיל יותר. (ואף המחמיר על עצמו יעשה מכירה לחומרא כי לפעמים יש לחוש שיש לו בעלות על חמץ אף בלא ידיעתו כגון במכירת וכדו').

והקשה הב"י (שם) מהא דמגילה, ותי' מתחילה כדברי הר"ן דהא דתניא שואלך ודורשין לאו למימרא דאנו מחויבים לשאל ולדרוש והא דהוי שואל כענין. ועוד י"ל דדיני הפסח יש להודיע לעם ל' יום קודם הפסח כדי שיהיה שהות לקיים ההלכות, והא דתניא שואלך בה"ה הפסח בפסח היינו לדרוש בטעמים שעבורם נצטוונו במועד ההוא וגם לדרוש בדברים שאסור ומותר לעשות בי"ט, אבל שאר הטעמות שואלך ודורשין קודם לפסח ל' יום. ועוד י"ל דטעמא דבעינן קודם לפסח ל' יום היינו מפני הקרבן לבודוק ממנו, ואע"ג השתא בעוונותינו אין לנו קרבן, כיון דבזמן שהיה קרבן התקינו שיהיו ודורשין ל' יום קודם תקנה לא זזה מקומה.

ולדינא סתם וכתב בשו"ע (רי"ש סי' תכ"ט) - שואלים בהלכות פסח קודם לפסח ל' יום.

וכתב המ"א (סי ק"ה) דה"ה בשאר ימים טובים ודורשין קודם לכן ל' יום (ב"ה). ומבואר דס"ל דמי"ש במחבר שואלך היינו לשאל ולדרוש. נאלא דמי"ש דה"ה בשאר ימים טובים הוא דלא כדמי"ב ב"י דהיינו דוקא בה"ה פסח עיי"ש. אולם ה"ט"ו (סי ק"ה) הביא דברי הר"ן. והנה העולה שבת (סי ק"ה) נחית לדיק הא דמחבר השמיט מילת דורשין, וכתב דאפשר דסבר כהר"ן דאין חובה לדרוש אלא דקאמר שאל לענין שואל כענין. והביאו הפמ"ג (משב"ז סי' א) על דברי ה"ט"ו.

וכן החק יעקב (סי ק"ה) הביא ת"י קמא דהב"י, וכתב דע"כ לא נקט המחבר לשון חיוב רק כלשון השי"ס, ואע"ג דבש"ס נקט לשון שואלך ודורשין, השמיט הסור והמחבר לשון דורשין, משום דצריך להרישה היתה בזמן הבית משום תקנת הקרבן.

אולם לכא"ו אי אפשר לדיק לשון המחבר מהא דהשמיט מילת "דורשין", שהרי המעין בב"י יראה דהיה גורס בטור כ"ה מילת "שואלך", וכל דבריו אלו כתב ברישא כדברי הר"ן והדר כתב ת"י אחריתא דצריך לדרוש לרבים ל' יום קודם הפסח בהלכות החג. הרי דהוא עצמו לא נחית לדיק הלשון.

ועינינו עוד בשו"ת בית דוד (ה"מ"ג) דכתב לדיק איפכא, דמלשון השו"ע נראה שפוסק דלא כתי' הר"ן, דאי ס"ל לדינא כתי' הר"ן אל"ל לכתוב בשו"ע סתם שואלים בה"ה הפסח כיון דלא נפק"מ אלא לשואל כענין, אלא ודאי ס"ל דחיוב הוא, וטעמא דפסק נגד הר"ן מפני שמהסור ז"ל שכתב סתמא משמע שהוא חיוב. וכן מנהג פשוט בשאלונקי שבכל הישיבות פוסקים מלמדות הענין שבידם ולומדים ה"ל פסח מיד במוצאי יום פורים.

וכן במקריא קודש (לגרי"ח אבולעפאי זצ"ל - שו"ע ריש הל' פסח) כתב דמדרסת המחבר ואמר שואלך בה"ה פסח ל' יום, מורה דרשנינו ליה בפירקא, ודלא כמ"ש בב"י משמיה דהר"ן.

פניני מופר

עניני שבת קדש

סעודת מלוה מלכה (ז)

סעודת מלוה מלכה ממשכה קדושה לסעודת השבוע - יודע כי שני מיני תוספת קדושת שבת נתוסף ביום השבת, והם הא' ע"י כונת התפילות שבת, והב' ע"י כונת הסעודות. וכנגד המשכת תוספת קדושת שבת לימי החול מבחינת הסעודות, אהנו עושין סעודת רביעית במוצאי שבת, וכונתה היא המשך אור קדושת סעודות שבת לכל סעודות ימי החול. וכנגד המשכת תוספת קדושת שבת מבחינת התפילות, אהנו אומרים מזמור זה של ויהי נועם, שנינו אהנו ממשכים אותו נועם לכל תפילות השבוע. (ב"א ש"ח ש"ה ב' פרשת ויצא)

ענין שבת חמין במוצאי שבת, וטעמו - חמין (לשנות ולרחוץ - רש"י) במוצאי שבת מלוגמא (רפואה - רש"י), פת חמה במוצאי שבת מלוגמא (גמ' שבת ק"ט). - טעם הדבר דיש לכבד השבת בסעודת לוייה דבבר חדש שנתחמם אחר השבת הלינתו ממנו שהיה אסור בו ביום חמין ופת חמה וקרוב לזה טעם ברכת מאורי האש במי"ש ובויה"כ על הנה שהוא דבר שנתחדש ליהנות בו עתה שהיה אסור בו ביום שבת העבר ומשום דרוב אכילות ומשקין בשבת קרים רע לחולים קאמר דהחמין בסעודת לוייה במוצאי שבת הם רפואה כמו מלוגמא. (מהר"ש"ש שם, והובא בשערי תשובה סי' ש) - סעודת מוצאי שבת קודש יש להשתות בה ג"כ, כיון שהאבר שאינו נהנה רק מסעודה הייתה ממנו תחילת תחיית המתים הוא נהנה עצם, ועצמות הננים משתיה, כמו שאמר חז"ל [גדה דב, ג] אודות היכר בעצמות אם היה יין מזוג. ומכל מקום יש ג"כ סמיכה על שתיית יין הבדלה הליטב. (אשל אברהם מבוסטאטש סי' ט)

נערך ע"י מחבר סדרת "עבודת המועדים"